

Afganisztán törzsi tradíciói, a tálibok és az amerikai megszállás

John Reimann beszélgetése Anand Gopallal

John Reimann: Anand Gopallal beszélgetünk, a *The Wall Street* egykori tudósítójával, a *No Good Men Among the Living* (A élők közt nincsenek jó emberek) című nagyszerű, nagyszerű könyv szerzőjével. Ez a könyv – ha engem kérdeznek – az egyik legjobb az általam olvasottak közül, amely a legújabb, illetve a jelenkori történelmünkről íródott. Úgyhogy nagy örömmel üdvözlöm Anandot. A könyved egyik legegységesebb vonása az a mód, ahogyan a könyvhöz a kutatást – azt hiszem, nevezhetjük annak – végezted. Beszelnél erről egy keveset?

Anand Gopal: Én nem valamelyik hírügynökség vagy bármi hasonló megbízásából jutottam Afganisztánba, mondhatni független voltam. Következésképpen nem volt pénzem, hogy problémamegoldókat vagy tolmácsokat vagy hasonlókat fogadjak fel, ahogy az normális körülmények között megszokott. Úgyhogy kénytelen voltam megtanulni a nyelvet, és afgánok olyan köreiben mozogtam, ahol nemigen szokás külföldi újságírókkal barátkozni. És ez nagy, igen nagy, mondhatni vakszerencsének bizonyult számomra. Olyan emberekkel időztem együtt, a dolgozó osztályba tartozó, szegény emberekkel, akik egyszerűen másféle miliőben éltek, mint az angolul beszélő afgánok. Így aztán az ország másféle vidékeire vittek el, különösképpen olyan vidékekre, ahol akkoriban folyamatosan harcok folytak. És eközben elkezdtem rengeteg történetet hallani a „terrorellenes háborúról”, amelyek nagyon eltértek, nagyon másképp hangzottak, mint az általam addig hallott történetek.

John Reimann: A könyvet olvasva tényleg igazi nagy kalandnak látszott. Kíváncsi vagyok, van-e egy vagy két olyan eset, amely megragadt az emlékezetedben, és segít az olvasóknak, hogy képet alkossanak a szituációról.

Anand Gopal: Igen, még a kutatás viszonylag kezdeti szakaszában eljutottam Kandahar tartomány Band-i-timor elnevezésű területére, amely történelmileg a tartomány egyik leginkább elszegényedett és elhanyagolt vidéke. És ottlétem alatt mindenekelőtt arra figyeltem fel, hogy sok ház üres, teljesen romokban hever. Néhány esetben csak nők éltek ott, vagy néha csak gyerekek, miközben a hadképes korú férfiakat vagy megölték, vagy pedig elmenekültek. És ahogy több időt töltöttem ebben a közösségben, kezdtem ráébredni, hogy jóformán minden egyes háztartásnak van olyan tagja, aki a tálibok közé tartozik, márpedig én a tálibokat illetően meglehetősen leegyszerűsítő elképzelésekkel érkeztem erre a vidékre. Tudod, a tálibok egy szélsőséges csoport, amelyhez alapvetően normális ember nem csatlakozik. Úgyhogy megdöbbenett, hogy ehelyett azt láttam, hogy ennek a közösségnek a legkülönbébb foglalkozású tagjai – földművesek, tanítók – mindenféle háztartásból volt egyvalaki, aki csatlakozott a tálibokhoz. És nem feltétlenül azért, mert támogatták a tálib politikai projektet, hanem mert igencsak extrém erőszakkal kellett szembenézniük az USA és az USA által támogatott erők részéről – egyszerűen bárkivel szemben nyitottak voltak, aki védelmet tudott nyújtani. És olyan sokan fogtak fegyvert a megszállók ellen, hogy ez tényleg – talán megváltoztatta a bennem kialakult képet a konfliktusról.

John Reimann: Erre majd még később visszatérnék. De ezen túl a könyvedben nagyon érdekes magyarázatot adsz arról, hogy Afganisztánban sok helyütt miképpen alakultak ki az erős törzsi tradíciók. Ezt össze tudnád foglalni?

Anand Gopal: Na igen, a törzsi közösségek. A közösségek alapvetően vérségi vagy fiktív vérségi kötelékeken alapulnak. Ez azt jelenti, hogy úgy hiszik, hogy a csoport egy közös őstől vagy egy közös alapítótól származik, és több száz afgán törzs van az ország déli és keleti részén. Kelet-Afganisztánban a törzsek történelmileg – legalábbis tendenciaszerűen – jóval egalitáriusabbak, legalábbis a férfiak egymás között, abban az értelemben, hogy nincsenek törzsi vezetők mint olyanok, hanem törzsi gyűlések vannak, ahol a törzs minden férfitagjának egyformán szava vagy szavazati joga van bármilyen kérdésben, és megvan a maguk saját vitarendezési módszerük, mivel nem volt központi állam. Vagyis, ha valaki valamilyen bűnt követett el, saját szabályaik voltak az ilyen esetek kezelésére, amelyek nemzedékről nemzedékre öröklődtek. Dél-Afganisztánban némileg más a helyzet, mivel

ezekre a területekre már behatolt az állam. Úgyhogy Dél-Afganisztánban valóban kiemelkedett egy feudális földbirtokos osztály. Kánoknak hívják őket a helyi nyelvben, a nagy földbirtokosokat. Belőlük lettek a törzsi vezetők is egyben. Így a keleti törzsekre jellemző egalitárius étosz délen nem létezett, és a vitarendezési mechanizmusok igencsak a feudális nagyurak erős embereinek kedveztek. Következésképpen különösképpen Dél-Afganisztánban volt szükség egy alternatív vitarendezési forma kifejlesztésére, amely a valláson alapult. És innen jön a „tálib” szó: vallási iskolák növendékei, akik maguk imámok voltak, vagy imámokkal álltak régebben kapcsolatban, voltak bíróságaik is, vallási bíróságok. Ez tehát egy régi jelenség, évszázadokra tekint vissza Dél-Afganisztánban.

John Reimann: De a könyvedben arról is beszélsz, hogyan fejlődtek ki a törzsi tradíciók Afganisztánban a hegylakó csoportoknál, amelyek egymástól izolálva voltak, és hogyan kellett az embereknek kiterjesztett családi kapcsolatokon keresztül összefogni, a rablótámadások és egyebek elleni védekezés érdekében.

Anand Gopal: Ez így van, és nagyjából megmagyarázza, miért törzsi alapúak az országnak ezek a vidékei. Valójában a klánok és a klánszerű szerveződés azért alakult ki, mert ez volt a legjobb módja a kihívások kezelésére abban a környezetben, amelyben éltek. Amelyben, amint mondd, voltak rivális klánok és zsákmányszerző közösségek. És nem volt erős központi állam, e vidékek egyikében sem. Ezt tekinthetjük tehát a klánszerűség anyagi talapzatának.

John Reimann: Világos. És arról is szólsz a könyvben, hogy a tálibok részéről az úgynevezett saría hatalmi bevezetése mögött nem annyira az iszlám mint vallás húzódik meg, hanem inkább a legelők bizonyos törzsi tradícióihoz köthető.

Anand Gopal: Hát igen. Létezik az a törzsi jog, amelyre korábban utaltam, a Pashtunwali, és ott van a tálib jogi megközelítés, amely vagy saría-jog, vagy pedig – gyakran – alkalmazkodik a helyi körülményekhez. Hogy egy példával éljek, amikor a tálibok elfoglalták az országot, az egyik első lépésük az volt, hogy eltiltották a nőket és a lányokat az iskolába járástól. Mármost sehol az iszlám jog közkeletű értelmezéseiben nem találsz olyasmit, ami eltiltaná a nőket az iskolába vagy munkába járástól, vagyis amit a tálibok csináltak, az igazából nem

a saria kifejeződése. A tálibok voltaképpen a mezőgazdasági jellegű falvak, a vidék normáinak feleltek meg ezzel az intézkedéssel, ahol a nőknek, különösképpen a déli területeken, nemigen volt lehetőségük arra, hogy szabadon kijárjanak a házból. Általánosságban van egy norma, amely elutasítja a nők iskolába járását vagy nők háztartáson kívüli munkavállalását. Úgyhogy a tálibok sok szempontból leginkább ennek a morálnak a tükröződései. Legalábbis amikor a nőkről van szó.

John Reimann: Áttérve az Egyesült Államok szerepére, azt írod: „A rendszer kiszámíthatatlansága közepette egy és csakis egyféle módon élhettél túl: mindenki más könyörtelen kizsákmányolása révén. Ez alól nem volt kibúvó. A felrúgott szövetségek, a semmibe tűnő remények, a külföldi hatalmak rejtett céljainak feltárulása egytől egyig a képmutatás egyfajta logikáját diktálták, ha életben és szabadon akartál maradni.” Ezenfelül az USA uralma alatt álló Afganisztánt „szinte kizárólag a látszat kedvéért felépített Patyomkin-ország”-ként jellemezted. Kifejtenéd ezt kicsit bővebben?

Anand Gopal: Hát persze. Amikor az USA lerohanta az országot, a tálibok gyorsan, három hónapon belül vereséget szenvedtek: a tálib vezetés a felső szinttől egészen a közkatonáig egyszerűen kiszállt, letette a fegyvert, majd hazament. Visszaolvadtak a civil életbe, és földművesekké, tanárokká stb. lettek. Az al-Káida – tudod, a támadás elsődleges célpontja – szintűgy. Szóval ott voltak ezrével az amerikai katonák a helyszínen, ellenség nélkül, akivel harcolhattak volna. Ez pedig ellentmondás. Az ellentmondást úgy oldották fel, hogy az USA behozta a hadurakat és az erős embereket, akiket korábban elűztek, visszahozta őket az országba, és fizetni kezdtek nekik információért, és azt mondták nekik, hogy „találd meg nekünk a terroristákat, a rosszfiúkat”. Úgyhogy a hadurak és erős emberek ezt lényegében lehetőségként használták arra, hogy rámutassanak a riválisaikra – ha például szerették volna megkaparintani a földjüket –, és azt mondják az amerikaiaknak, hogy „ez az ember, aki azon a földdarabon él, al-káidás vagy tálib”. És az USA, vagyis mi, simán letartóztattunk és megkínóztunk vagy Guantánamóra küldtünk embereket gyakorlatilag kérdés nélkül. Ez lényegében három vagy négy éven keresztül egy egyoldalú háború volt az USA és szövetségesei részéről a szegény afgán falvak ellen a terrorellenes háború égisze alatt, ahol a bizonyítékok nem számítottak, a tényleges tagság valamely szervezetben, vagy valakinek a tevékenysége, hogy csinált-e egyáltalán bármit, szintén

nem számított. Ami számított, az a hadurak szava volt, tehát az USA ezt vette készpénznek.

John Reimann: Hogyan magyarázod ezt a hozzáállást, az USA-nak ezt a szerepét, tekintve, hogy azt állították, hogy megszabadítják az országot a táliboktól?

Anand Gopal: Azt hiszem, tekintettel kell lenni a terrorellenes háború tágabb geopolitikai hátterére. Szóval azt hiszem, hogy ennek a háborúnak a megtervezői számára Afganisztán a nyitófejezete volt egy olyan háborúnak, amelynek célja a Közel-Kelet és Dél-Ázsia térképének újrarajzolása, e térségeknek az Egyesült Államok imperialista érdekeihez való jobb hozzáigazítása volt. És ez először is azt jelenti, hogy Afganisztán ebben az egészben a legkönnyebb zsákmány. Érted, bemegyünk Afganisztánba, megdöntjük a kormányt, klienskormányt rakunk a helyébe, pont olyat, mint amilyen a Karzai-féle kormány volt. Majd egy kisszámú helyőrséget otthagynak, és továbbmegyünk Irakba, megismételjük az egészet ott is. A legvégén pedig vár ránk a legnagyobb hadizsákmány, Irán. Szóval, azt hiszem, ez volt a terv, a háború kezdetekor. És ahhoz, hogy ez a terv működhessen, a terrorellenes háború ideológiáját kellett a középpontba állítani, vagyis hogy itt vannak ezek a rosszfűk szerte a világon, akik gyűlölnék minket a szabadságunk miatt, és bármikor készek megtámadni minket és rendezni egy újabb 9/11-et. És ez azt jelentette, hogy még ha a valóság másképp fest is, a pokolba a valósággal. Úgyhogy ott voltak a csapataink Afganisztánban, és nem találtunk terroristákat, mert sehol se voltak, így terroristákat kellett kreálnunk. Lényegében így is történt.

John Reimann: Lépünk tovább a kérdés egy másik aspektusára. A könyvedben nyomon követed egy sor különféle ember életútját. Az egyikük egy Heela nevű nő volt, akinek az élete egyfajta hullámvasút volt a viszonylagosan felszabadult kabuli nőtől a pástun társadalomban élő klasszikus elnyomott háziasszonyig, majd pedig a szenátori pozícióba emelkedésig. A könyvedet 2014-ben publikálták. Kíváncsi vagyok, tudsz-e valamit arról, hogy azóta mi történt vele?

Anand Gopal: Hát igen, végső soron oly módon tudott szenátorrá válni, hogy beállt az USA által támogatott erős emberek egyike mögé, és ez politikába való bekerülés ténylegesen működő módszere ott,

ahol megvan a demokráciának az a homlokzata, amely akkoriban Afganisztánban megvolt. De emögött csupán egy sor, véletlenszerűen szembejövő befolyásos hatalmassággal való megegyezés áll. Heela megértette ezt, kiegyezett a jelenséggel, és szenátorrá vált. Végül azonban különféle okokból – ezek egyike az volt, hogy független, független gondolkozású és erős akaratú személyről van szó – megromlott a viszonya ezzel az erős emberrel, és elveszítette a védettséget. Úgyhogy sikerült elmenekülnie az országból még pár évvel ezelőtt, és most menekültként él egy harmadik országban.

John Reimann: Ezzel kapcsolatban sokszor beszélnek arról, hogy Afganisztánban felnőtt a nőknek egy új generációja, olyan nőké, akik úgy váltak felnőtté, hogy megfelelő iskolázottsággal rendelkeznek, állást vállalnak, és így tovább. Véleményed szerint ez milyen mértékig igaz? És milyen mértékig érvényes ez a Kabulban és más nagyvárosokban élő középosztályi nőkön túlmenően?

Anand Gopal: Ez igaz a Kabulban és a többi nagyvárosban a középosztályba tartozó nők esetében, de nem igaz a szegény nők vonatkozásában. A Kabulban élő szegények, valamint a vidéken élő középosztály esetében nem igaz – márpedig ha a vidéket nézzük, Afganisztán 70%-a mezőgazdasági jellegű, és ez egyben az országnak az a fele, ahol az elmúlt 20 évben a háborút vívták. És ez az a fél ország, amelynek a valós viszonyaival nem találkozunk a TV-képernyőkön. A tálibok alatt a 90-es években a nőket bezárták otthonaikba, nem juthattak oktatáshoz vagy egészségügyi ellátáshoz. Az amerikai megszállás alatt továbbra is el voltak zárva otthonaikban, és továbbra sem volt hozzáférésük oktatáshoz vagy egészségügyi ellátáshoz. Mindennek tetejébe az otthonaikat bombázások fenyegették, továbbá elhurcolhatták családtagjaikat. Esténként úgy tértek nyugovóra, hogy nem tudhatták, nem rontanak-e a házukba, hogy elvigyék a férjüket, a fiaikat vagy a bátyjukat. Szóval ebből a szempontból az élet valójában rosszabbá vált e nők számára az elmúlt 20 évben az amerikai megszállás alatt, mint amilyen a tálib uralom idején volt, amivel persze semmi jót nem mondtam a tálibokról, pusztán csak szemléltettem, hogy micsoda totális kudarc volt az amerikai megszállás.

John Reimann: Úgy tudom, Afganisztán sok régiójában a tulajdon átruházása és öröklése szigorúan férfiról férfira történik. És úgy vélem, a nők helyzetében addig nincs valódi változás, amíg ez meg nem

változik. De nem látom, miképpen lehetne ebben változást elérni anélkül, hogy általában véve a tulajdonviszonyokat átalakítsanak. Mit gondolsz erről?

Anand Gopal: A tradíció normái, a törzsi jog szerint a nőknek nincs joguk semmiféle tulajdonra. A saría szerint a nőknek viszont van öröklési joguk. És a tálibok időnként ténylegesen a saría szerint cselekedtek, nem pedig a falusi szokások alapján, időnként kikényszerítették a saríát, így a nők örökölhettek némi tulajdont. De azt hiszem, hogy amit mondani akarsz, az igaz, vagyis hogy túlságosan nagy figyelem övezi a fontos, de felszínes vagy formális szabadságokat, mint a nők oktatáshoz, iskolába járáshoz való jogát. Fontos, hogy a lányokat engedjék iskolába járni. Nem lenne szabad illegálissá tenni számukra az iskolát. De még ha a lányok iskolába járnak is, mi történik velük, ha elvégezték? Elvégre nincs számukra semmiféle állás, úgyhogy az iskola elvégzése után nincs más lehetőségük, mint hogy hazatérnek háztartásbelinek. Vagyis a társadalom gazdaság szerkezetének egy szélesebben vett átalakítása nélkül a nők helyzetének javítására irányuló erőfeszítések csak korlátozott eredményt hozhatnak, azt hiszem. És ez az, amit láttunk, amit az amerikai megszállás tett: nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a még nem felnőtt nők iskolába járjanak, és egy csomó NGO támogatta ezt, de anélkül, hogy megkísérelték volna a mögöttes gazdasági bázis tényleges kimozdítását. Ezért, amint az USA elhagyta az országot, simán visszatért a status quo.

John Reimann: Volt ugyan néhány NGO, amely például saját kis-vállalkozások és hasonlók indítására bátorította a nőket. De ameddig az általános tulajdoni rend és tulajdoni viszonyok változatlanok, kérdéses a számomra, hogy ez mennyire lehet képes valóban változtatni a helyzeten.

Anand Gopal: Na igen, az NGO-k, amelyek a nők tulajdonában levő vállalkozásokat ösztönözték. Ez szép és jó. És érintette, ird és mondd, a nők mintegy egy ezrelékét. Tudod, ez nem az a fajta dolog, ami javítani fog a nők helyzetén. Afganisztán agrárgazdaság, először és mindenekelőtt. Mármost, ahol a munkelő túlnyomó része vagy állami alkalmazott – ezek számát most drasztikusan lecsökkentik majd –, vagy pedig mezőgazdasági munkaerő, amely ténylegesen a lakosság többsége, ott mégis miféle érdeke fűződik a családoknak ahhoz, hogy iskolába küldjék a lányukat, ha egyszer ugyanis földműves lesz a végén.

Szóval itt mélyebb dolgokról van szó, és igen, ennek kétségkívül részét képezik a tulajdonviszonyok, az öröklési viszonyok. De azt hiszem, nemcsak arról van szó, hogy ki öröklí a vagyont, hanem arról is, hogy a nőknek képeseknek kell lenniük arra, hogy pénzt keressenek, ami jelenleg nem adott, hiszen egyszerűen nincsenek állások nők számára, a tanítóit leszámítva.

John Reimann: Ha én nagybirtokos lennék Dél-Afganisztánban, akkor nagyon, de nagyon keményen ellenállnék annak, hogy fölvetődjék a nők öröklési jogának a kérdése, mert nem akarnám bolygatni a tulajdonviszonyok kérdését, azt a kérdést, hogy: mégis eleve kinek van tulajdona? Ez a Pandóra szelencéje igen veszélyessé válhat.

Anand Gopal: Igen, én is azt hiszem. De azt mondanám, hogy még csak nem is kizárólag a nagybirtokosok érdekéről van szó, hanem még a kistulajdonosokéről is. Mert gyakori eset, hogy van egy család, és a férj meghal. A sáría alapján a feleségének kellene örökölnie a földet. De a férj fiútestvérei is akarják azt, és megpróbálják majd megszerezni, vagy erőszakkal, vagy úgy, hogy feleségül veszik az özvegyasszonyt. Ezért van érvényben vidéken az a tradíció, hogy ha a férj meghal, akkor a nő hozzámege a férj fiútestvééréhez. A háború miatt vannak nők, akiknek sorban négy férjük is volt, akiket megöltek, esetleg mind a négy egymás testvére. Mindez helyi alkalmazkodás annak érdekében, hogy a föld a család férfiágán maradjon, ami szintén árt a nőknek végső soron.

John Reimann: Itt van az általános földhiány kérdése is. Ez is a nők nyomásának egyik mögöttes tényezője lehet ezeken a területeken.

Anand Gopal: Teljesen igazad van. Ez nem azt jelenti, hogy ha elegendő föld van, akkor a nőket nem nyomják el, mert ahhoz más változások is szükségesek. De ez talán egy strukturális korlát, bár vannak esetek a világ más tájain, ahol földhiányos feltételek mellett egy jobb, igazságosabb arány létezik a férfiak és nők között. Afganisztánban nincs valami sok megművelhető föld, az ország területének nagyon kis hányada alkalmas erre. Az pedig jelenleg, legalábbis a törzsi jog szerint, teljes egészében a férfiakhoz tartozik.

John Reimann: És most jöjjön a tálib kérdéskör. Bizonyára tisztában vagy vele, hogy sokan az amerikai baloldalon azt mondják, hogy a

tálibok azért tértek vissza a hatalomba, mert a lakosság mint igaz hazafiakra tekint rájuk, akik kiűzték az amerikai megszállókat. Egyetértés ezzel az állásponttal?

Anand Gopal: Nem. Afganisztánban nincs semmiféle nemzeti szintű politikai mozgalom. A tálibok az egyetlen nemzeti méretű szerveződés. Vagyis ők az egyetlen szervezet, amely különféle közösségekből, különféle törzsekből és etnikai csoportokból toboroznak embereket. De ezzel együtt nem mondanám, hogy ők a népi ellenállást képviselik. Inkább azt, hogy a másik oldal annyira népszerűtlen, és az emberek olyannyira áhítoznak valamiféle stabilitásra és rendre 40 évnyi háború után, hogy ha van egy nemzeti szintű szervezet, amely képes véget vetni a háborúnak, és stabilitást hoz, akkor belemegy a szervezet uralmába. Azt hiszem, ezzel jobban írtuk le a helyzetet. A tálibok nem valamiféle Vietkong vagy hasonló. Nem egy ilyesféle értelemben vett nemzeti felszabadító haderő.

John Reimann: Úgy tudom, eredetileg a tálibok főként vagy kizárólag a pástunokra, azon belül is különösképpen egy konkrét régióban, Kandahárban élő pástunokra támaszkodtak. Erről mit gondolsz? Mintha szerinted most már nem ez volna a helyzet.

Anand Gopal: Igen, a tálibok első kiadása nagyon erősen pástun és nagyon erősen kandahári – illetőleg a Kandahár szomszédságában levő tartományokból való – volt. Ennek pedig az az oka, hogy ez az első kiadás épp egy polgárháború kellős közepén jött létre. És a tálibok, amint korábban említettem, voltaképpen hagyományosan jelen voltak, századok óta, Kandahárban és Helmandban. Ez része a helyi társadalmi szövetnek. Szóval onnan indultak, majd vették át az uralmat az ország felett. A tálibok új kiadása másféle, mivel ez utóbbi lényegében azoknak a különféle közösségeknek a tarka sokfélesége, amelyek ki voltak zárva a 2001 utáni amerikai rendből. Úgyhogy különbözőképpen fest a különböző vidékeken. Egyes helyeken, a törzsi területeken, a tálibok egy bizonyos etnikai csoport. Másutt egyszerűen csak egy közösség, törzsi jelleg nélkül. Valamennyi csoportot összeköti az Egyesült Államokkal szembeni közös ellenszenv, mivel ki voltak zárva az USA által működtetett patrónusi rendszerből, és gyilkos támadások is érték őket ilyen vagy olyan okokból. Vagyis most egy jóval szélesebb hálózattal van dolgunk, ha a közkatónákat tekintjük. Magában foglal üzbégeket és tádzsikokat és másokat is. De

ami a vezetőséget illeti, az még most is nagyrészt kandahári, elsősorban kandahári pástun. Másodsorban pedig más déli tartományokból való, szintén pástun. Szóval a vezetés még most is igen nagy részben e két csoportból tevődik össze.

John Reimann: De a könyvedben írtál arról, hogy bizonyos hazarálakta területekre a tálibok behatoltak, és – ha jól értem a leírásodat – maguk is úgy uralkodtak ott, mint megszálló haderő, mint egy külföldi megszálló haderő.

Anand Gopal: Igen, a 90-es években. Véghez is vittek néhány borzalmas mérszárlást hazara területeken. De azt hiszem, most ez némileg másképp fest. Most a tálibok között akadnak hazarák is. Ez nem jelenti azt, hogy a tálibok népszerűek lesznek a hazara területeken. Sok a történelmi múltból eredő bizalmatlanság. Ugyanakkor például a legutóbbi síita vallási szertartások ideje alatt tálibok védtek a hazara mecseteket. A hazarák sííták. Vagyis a tálibok most nem igazán etnonacionalisták vagy szektariánusak. Csak szimplán traditionalisták. De világnézetük és értékeik a pástun falu terméke. És ez a legfőbb problémájuk, valahányszor az ország más vidékeire akarják ráerőltetni az elgondolásaikat. Afganisztán nagyon változatos ország. Vannak nagyon konzervatív helyek, ahol napokig mehetsz anélkül, hogy egyetlen nőt látnál házon kívül. És vannak aztán az olyan helyek, mint Kabul, amelyek mondhatni liberálisabbak, legalábbis afgán mércével mérve. Úgyhogy amikor a tálibok jönnek, hogy saját hozzáállásukat és erkölceiket Kabulra erőltessék, ilyenkor támadnak mindenféle nehézségeik.

John Reimann: A jelenkori médiában találkozni lehet olyan kijelentésekkel, hogy most a tálibok már nem olyanok, hogy megreformálták magukat. És ami azt illeti, néhányan a vezetésből is azt mondják, hogy tanultunk a múltból, és most másképp fogunk uralkodni. Az a benyomásom, hogy ez a vezetésnek az a szegmense, amelynek egy kicsit nagyobb a nemzetközi rálátása. Gondolod, hogy tényleg másképpen, esetleg kevésbé erőszakosan fognak kormányozni? És ha igen, számítás-e arra, hogy ez megosztottságot fog előidézni a tálibokon belül, az esetlegesen erőszakosabb tálib frakciók körében, és hogy esetleg emiatt szélsőségesebb erők – mint az ISIS-K – is követőkre találnak a tálibok soraiban?

Anand Gopal: Hát, a tálibok olyan két hónapja vannak hatalmon, igaz?*

És most kezdetjük hozzámérni a szavaikat a tettekhez. Még túl korai az ítélezés, de vannak némi pozitív jelek arra nézve, hogy most nem olyan brutálisan uralkodnak, mint a 90-es években. Mint mondjuk annak idején a nyilvános kivégzések a focistadionokban. A 90-es években a lányokat eltiltották az iskolától vagy a munkavállalástól. Most nem ez a helyzet. A lányok kezdenek visszatérni az iskolákba. Egyes magánegyetemek tovább működnek, és még dolgoznak nők egyes minisztériumokban, meg másutt. A változás egyik oka, azt hiszem, az afgán középosztály, amelyik jókora hasznot húzott az amerikai megszállásból. Nagyobbak az igényeik, és volt néhány felettebb hősies tiltakozó akciójuk a tálibok ellen. Ilyesmi nem történhetett volna meg a 90-es években. Az embereket szimplán agyonlőtték volna. És itt van az is, hogy a nemzetközi figyelem most sokkal nagyobb, mint a 90-es években volt. Úgyhogy a tálibok igyekeznek a legjobb arcukat mutatni. De voltaképpen igazad van, vannak eltérő áramlatok a mozgalmon belül, vannak pragmatikusabb tendenciák, amelyek észlelik, hogy ha nem játszunk a nemzetközi közösség szabályai szerint, akkor az fokozni fogja a tálibok elszigeteltségét – és mostanáig még egy kormány sem ismerte el őket. Nem érkezik külső finanszírozás az országba, így a kincstár üres, a bankok zárva vannak, a közszféra dolgozóinak bérét június óta nem fizetik. A helyzet tehát súlyos. És van a vezetésnek egy olyan szegmense, amelyik azt mondja, hogy jobb lesz, ha bizonyos módokon cselekszünk, amelyek révén kikerüljük a még súlyosabb csapásokat. Mások, az igazi keményvonalasok, jórészt katonák, akik két évtizede küzdenek a frontvonalon, sok családtagot veszítettek az amerikaiak és az afgán kormányerők erőszakos akciói miatt. Ők azt mondják, hogy a pokolba mindezzel, kormányozzunk úgy, ahogyan nekünk tetszik. Vannak még más frakciók is, mint a Haqqani-hálózat, egy másik tálib csoport délkeleten. És azt hiszem, ha a gazdasági válság nem oldódik, akkor a tálibok széteshetnek, frakciókra szakadhatnak, és újabb polgárháború jöhet. Az ISIS-K nyilvánvalóan hasznot húzna egy ilyen káoszából. Az ISIS-K és a tálibok között az a különbség, hogy a táliboknak van társadalmi bázisa bizonyos falusi közösségekben. Nem hinném, hogy az ISIS-K-nak (vagy másképpen ISKP-nak) lenne valódi bázisa az országban. Ezek

* Az interjút 2021. október 23-án publikálták – a *ford. megj.*

szalafi vahhábik, míg a tálibok nem vahhábik. A táliboknak helyi gyökerei vannak, a helyi tradíció részei, az ISIS-K nagyon nem. Vagyis nem hiszem, hogy az ISIS-K képes lenne bármit is elérni, még több káosz kavaráján túl.

John Reimann: Egyetértesz azzal, hogy az USA és szövetségesei stabil és modern kapitalista társadalmat próbáltak meg létrehozni az elmúlt években, amíg Afganisztánban állomásoztak? És ha igen, hogyan magyarázod a totális kudarcot?

Anand Gopal: Azt hiszem, hogy amit létrehozni próbáltak, az nem szimplán kapitalista társadalom volt. A kapitalizmusnak egy speciális formáját próbálták kiépíteni, a neoliberalizmust. Vagyis amit csináltak, az lényegében egy olyan állam megteremtése, amely valójában csak a nevében volt állam. Mondok egy példát: az egészségügyet, a teljes közösségi egészségügyi szektort, az összes közösségi rendelőintézetet és kórházat magánadományokból működő NGO-k működtették. Nem volt semmiféle adóbehajtás. Ott vannak a hadurak és más üzletemberek, akiknek sok millió dollárnyi bevételük volt, de ebből semmi nem ment a közösségi kasszába. Az USA a háborút is privatizálta – voltak kiszámú csapatok a helyszínen, az igaz. De a haderő nagyobbik részét magánbiztonsági cégek adták, legtöbbjük afgán volt, sok céget hadurak irányítottak. Szóval az állam alapfunkcióinak nagy részét, legyen az egészségügy vagy a védelem, privatizálták, és az NGO-szektorba vagy az üzleti szektorba tolták át. Ez persze az instabilitás legjobb táptalaja. És pont ezt láttuk: ha elkezdesz biztonsági cégeket fizetni, és nekik fizetsz a hírszerzési jellegű információért, akkor ezek a cégek ártatlanokat kezdenek öldödni – mindezzel az instabilitást ösztönözted. Ez a probléma valódi oka, azt hiszem.

John Reimann: Amikor a könyved vége felé jártam, és ezekről a – mondjuk így – hadúr-kapitalistákról olvastam, akik egyben ingatlanspekulánsok is voltak, és hogy ezek hogyan kezelték bizonyos problémákat, akkor eszembe jutottak az Egyesült Államok úgynevezett rablóbárói 100 vagy még több évvel ezelőttről, a magánhad-seregeikkel, amelyeket nem csupán a munkásosztály elnyomására, de az egymás elleni harcra is használtak. De a fő különbség az, hogy akkoriban ezek a rablóbárók ténylegesen bővítették a termelőeszközöket: utakat, acélüzemeket stb. építettek. Ezzel szemben – nem csak

Afganisztánban – az egész gazdaság amolyan kaszinógazdaságnak tűnik, ezenfelül a gazdaság nagyban a kábítószer-kereskedelemre és a máktermesztésre alapul, különösképpen Afganisztánban.

Anand Gopal: A máktermesztés tényleg nagy szerepet játszik, de az ópiumon kívül a meggazdagodásnak még egy csomó más útja is nyitva volt a rablóbárók előtt. A legjobb módszer a szerződési megbízás volt – egy út, egy iskola vagy bármi más megépítésére. Legtöbbször még csak meg sem építették ezeket, ezek csak szerződések voltak. És ez része volt annak a korrupciónak, amely a Pentagonból és Washington D. C.-ből indult: itt voltak ezek a hatalmas szerződések, amelyet továbbadtak alvállalkozói szerződés keretében egy amerikai vállalatnak, majd még tovább, egy afrikai vállalatnak. És mindezek a fickók tényleg dúsgazdagok lettek ebből, és nem volt igazi ösztönzés arra, hogy tényleg csináljanak is valamit. Nem úgy, mint a rablóbárók esetében, akik a termelőeszközök bővítésére voltak ösztönözve. Mert ez – a vasutak és hasonló megépítése – részét képezte annak, hogy hogyan gazdagodtak meg. De ezeknek a figuráknak semmi ösztönzésük nem volt arra, hogy valóban építsenek bármit. Amire nekik szükségük volt, az csupán a szerződések, amelyekhez személyes kapcsolatok révén jutottak, vagy a Washingtonban fészkelő korrupció révén. Úgyhogy ez jó példa arra, hogy Washington maga milyen totálisan korrupt. Az USA ténylegesen annyit tett, hogy kiszervezte az amerikai politikai modellt legrosszabb elemeit Afganisztánba. És ez lett az eredmény.

John Reimann: Hát, azt hiszem, lehet érvelni amellett, hogy mindez annak a tünete, hogy a kapitalizmus egy egészen másfajta korszakával van dolgunk, nemcsak Afganisztánban és az Egyesült Államokban, de világszerte.

Anand Gopal: Na igen, az előbb a neoliberalizmus szót használtam, de nyilvánvalóan van egy csomó párhuzam a neoliberalizmus és az „aranyozott kor”^{**} között, az egyének cselekvési módját illetően. Ám azt hiszem, a különbség valószínűleg abban áll, hogy most mennyire könnyedén mozog a pénz egyik helyről a másikra, és hogy mennyire

* „Gilded Age”: a 19. század utolsó három évtizede az Egyesült Államokban – *a ford. megj.*

globális az egész rendszer. Szóval egy sor afrikai üzletembernek regisztrált cégei vannak Dubajban vagy Washingtonban, és ezek révén többé-kevésbé lopnak – ez egy legalizált lopás annak köszönhetően, hogy a szerződéseiket végső soron az amerikai adófizetőktől kapják a Pentagonon keresztül. Annak, amit elvben a helyszínen kellene elkölteniük az útnak vagy akárminek az építésére, egy részét elköltik, a többit simán fogják, és villát építenek belőle maguknak, és ez a legrosszabb fajta járadék, amit személyes fogyasztásra költenek. Ez is egy oka annak, hogy ha ma elmész Afganisztánba – én egy hónappal ezelőtt jártam ott – és körülnézel vidéken, alig fogsz kikövezett utat találni. És ha belegondolsz, hogy milyen mennyiségben költötték a dollárokat milliárdszámra erre az országra, és még sincsenek kövezett utak, hát döbbenetes.

John Reimann: De nem tünete ez egyben a profitráta csökkenő tendenciájának?

Anand Gopal: Mármost specifikusan Afganisztánban, vagy...

John Reimann: ...globálisan, a kapitalizmus jelenlegi szakaszában?

Anand Gopal: Hát, ez egy hosszabb vita, amely visszanyúlik a 60-as vagy 70-es évekre. Szóval lehetséges, hogy ez is része a dolognak.

John Reimann: Egy kapcsolódó kérdés: hagyományosan a külföldi befolyást mint egyik vagy másik kormány, jelesül egyik vagy másik kapitalista kormány befolyásaként szoktuk értelmezni. Afganisztán esetében az USA szerepét szoktuk ecsetelni, meg a kínai, indiai, pakisztáni stb. befolyást. De ritkán gondolunk egyéb erőkre, például arra, hogy Iránban erősödőben van a munkásosztály mozgalma. És ha a munkásosztály sikerrel jár, és elsöpri a rezsimet, hogyan befolyásolná ez az afganisztáni helyzetet? Hasonlóképpen, történetesen láttam, hogy írtál és beszéltél az arab tavaszról és Szíriáról – azok sikere, de különösen az iráni és indiai munkásosztály hogyan befolyásolhatta volna a helyzetet Afganisztánban?

Anand Gopal: Jó kérdés. Afganisztán esetében Katar a fő nyomáspont. Katarnak fontos szerepe volt, azt hiszem, az arab tavasz elbuktatásában. Az egyéb hatalmakon túlmenően, mint az oroszok vagy az irániak, vagy az Asszad-rezsim, de egyébként Szíria vonatkozásában,

vagy ha Líbiára gondolunk, Katar igencsak kártékony szerepet játszott. Azt hiszem, az Irán-kérdés sokkal érdekesebb, de Iránnak nem volt komoly szerepe Afganisztánban. Érintettek, természetesen, de nem volt meghatározó szerepük. Pakisztán hatása viszont valóban meghatározó lenne. Ha a hadsereg – a Pakisztánt ténylegesen uraló osztály – elbukna, akkor azt hiszem, annak azonnali hatása lenne Afganisztánra.

John Reimann: Én nem csak a kormányzatok szerepére gondolok – úgy tudom, hogy Afganisztán kulturálisan és etnikailag kapcsolódik az iráni népeességnek egy jelentős hányadával.

Anand Gopal: Ez igaz. A kihívást az jelenti, hogy ha végbemenne egy munkásfelkelés Iránban, akkor ott a probléma, hogy Afganisztánnak nincs túl jelentős munkásosztálya. Afganisztán túlnyomóan agrárjellegű ország, és a hazara területek a leginkább mezőgazdasági régiók közé tartoznak. Önellátó földművelés, kisüzemi paraszti termelés, ilyesmi. És amint azt biztosan jól tudod, a munkásosztály mozgalmi és a parasztság közötti viszony mindig bonyolult. Vagyis nem világos, hogy mindez hogyan működne. A hazara munkásosztály, amelyet bevándorló munkások alkotnak, nagyon fontos szerepet játszik a jelenlegi történelemben Iránban. De Afganisztán alulfejlettsége miatt... Afganisztán valószínűleg a Föld legalulfejlettebb országa. Mindenesetre ez a kérdés további megvitatásra vár.

John Reimann: Afganisztán azon kevés ország egyike, ahol a lakosság nagy többsége vidéki, nem pedig városi. Ebből pedig adódik az, amit voltaképpen hangsúlyozni szeretnék, nevezetesen, hogy a tömegek szempontjából nézve az afganisztáni szituáció nem megoldható Afganisztánon belül, ehhez az egész régióra kiterjedő harcra van szükség. És ez az a lépték, ahol a munkásosztály, nem pedig a parasztság, a legfőbb szervező erővé válhat, egy összefogó erővé a szélesebb társadalmon belül. Vagyis az Afganisztánon közvetlenül kívül eső munkásosztályokon kell elgondolkodnunk.

Anand Gopal: Hogyne, hogyne, ha lenne egy ilyesfajta regionális szintű küzdelem, ebben az esetben a pakisztáni munkásosztálynak központi szerepet kell játszania, de tudod, ez amolyan igazi „Ered-

mények és kilátások”^{*} típusú érvelés. Egy nagyobb léptékű felkelés viszonyai között Afganisztánnak nem kell a végtelenségig súlyosan alulfejlettnak maradnia.

John Reimann: Úgy látom, érted, hova akarok kilyukadni: szocialistaként úgy vélem, hogy egy modern társadalom létrehozása lehetetlen lesz a korábbi gyarmati viszonyok túlélése közepette – ez csak a voltaképpeni szocializmus építése keretében válik lehetségessé, ami ellentétes azzal, amivel a Szovjetunió próbálkozott. Erről mit gondolsz?

Anand Gopal: Hát igen, azt hiszem, hogy ez tragikus történet, aminek a végére úgy egymillió ember halt meg a szovjetek és a helyi kommunista párt tettei következtében. Még a pozitív kísérleteket is, mint a 70-es évek földreformja, ami természetesen jó dolog, a rezsim teljességgel top-down jelleggel, felülről lefelé próbálta meg keresztülvinni. És miután az érintett területeken a földreformnak semmiféle valós társadalmi bázisa nem volt, az egész totális katasztrófa lett.

John Reimann: Az utolsó kérdésem, visszatérve a mai Egyesült Államokra: jelenleg nem csupán egy sztrájkhullám kezdete látható, de ami szerintem még fontosabb, a tagság kezd fellázadni a szakszervezeti bürokráciák ellen, amelyek a szakszervezeteket uralták, amióta csak magam is tag vagyok, 1970-től kezdődően. És azt hiszem, hogy e fejlemények egyben a munkásosztály politikai függetlenedésének, vagyis egy valódi munkáspártnak is a kezdeményei lehetnek. Úgy látom, jelenleg még ezek a kérdések igencsak távol esnek az átlagos munkástól. De holnap, ha lesz egy olyan politikai szervezet, amely a munkásosztályt képviseli, akkor annak mindezekkel a kérdésekkel foglalkoznia kell, beleértve az olyan kérdéseket is, mint Afganisztán. És miképpen foglalkoznának a munkások és a munkások politikai szervezete ezekkel a kérdésekkel? Volna ehhez lezárásképpen hozátennivalód?

Anand Gopal: Tudod, egyrészt nemigen tudnál kiválasztani két országot, amely egymástól különbözőbb lenne, mint az Egyesült Ál-

^{*} Utalás Lev Trockij *Eredmények és kilátások* című, 1906-ban írott munkájára, amely az 1905-ös orosz forradalmat tágabb európai perspektívába helyezve elemezte – a ford. megj.

lamok és Afganisztán – az egyik a világ egyik leggazdagabb, a másik talán a legszegényebb ország a világon. De az amerikai munkásosztály jövője érdekes módokon kapcsolódik ahhoz, ami Afganisztánban történt, mert a sok milliárd dollár, amit Afganisztánra költöttek – fegyverekre – az nem arra fordítódott, hogy akár az afgánokon, akár az amerikaiakon segítsenek vele. Az a pénz valójában az amerikai adófizetőtől jött, vagyis különféleképpen, de jelentős mértékben, az amerikaiaknak és az afgánoknak egyaránt ártott ez a konfliktus. Nyilvánvalóan az afgánok esetében ez sokkal súlyosabb, hiszen ők fizikai bántalommal néznek szembe. De az átlag amerikaiak szintén nem tett jót ez a konfliktus. És azt hiszem, ez rávilágít bizonyos mélyebb következményekre is: jelenleg több százezer menekült érkezik hozzánk és a nyugati világ más részeire. Nekünk mindent meg kellene tenni a befogadásuk érdekében, követelni a vezetőinktől, hogy engedjék őket be az országainkba. Ezzel egyidejűleg fel kellene ismernünk, hogy mindez a sok menekült, még ha a tálibok elől menekül is, nos, a tálibok kizárólag az amerikai megszállás bűnei miatt váltak komoly erővé. Úgyhogy végső soron az összes menekült az amerikai politika következménye, vagyis ugyanazé a politikáé, amely sok milliárd dollárt tömött a hadurak és erős emberek zsebébe, ahelyett, hogy egészségügyre, oktatásra és hasonlókra fordította volna azt.

John Reimann: Anand Gopal, hálásan köszönöm. Nagyon várjuk a következő könyvedet.

(Fordította: Matheika Zoltán)

Eredeti megjelenés: Interview with Anand Gopal: Afghanistan's Tribal Traditions, Taliban, and US Occupation. *Oakland Socialist*, 2021. 10. 13. Online: <https://oaklandsocialist.com/2021/10/23/interview-with-anand-gopal-afghanistans-tribal-traditions-taliban-and-us-occupation/>